

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Den formella och informella leken - arenor för språkutveckling

Maria Hansson & Kelly Tengblad

LAU350

Handledare: Kerstin Wendt- Larsson

Rapportnummer: HT06-2611-009

Abstract

Arbetets art: Examinationsarbete, 10 poäng, Institutionen för didaktik och pedagogik vid Göteborgs Universitet

Titel: Den formella och informella leken - arenor för språkutveckling

Antal sidor: 30

Författare: Maria Hansson & Kelly Tengblad

Handledare: Kerstin Wendt- Larsson

Examinator: Monica Reichenberg

Syfte: Vårt syfte är att undersöka hur vida förskollärare arbetar med formell och informell lek som ett verktyg för språkutveckling. Vi vill också veta hur och i vilken utsträckning de arbetar med detta.

Frågeställning:

- Vi vill undersöka om leken är språkutvecklande?
- Arbetar lärarna medvetet med språkutveckling i både den formella och informella leken?
- Hur arbetar lärarna med språkutveckling i den formella och informella leken?
- I vilken utsträckning ser pedagogerna sig själva som en aktiv del av barnens språkutveckling?

Metod: Vi valde en kvalitativ metod där vi intervjuade fem förskollärare. Tre av dessa lärare arbetar på syskonavdelningar där barnen är ett till fem år och två av lärarna arbetar i en förskoleklass där barnen är sex år. Vi genomförde intervjuerna på deras arbetsplats och de tog cirka femton minuter. Samtliga intervjuer spelades in för att vi senare skulle kunna och sammanställa och bearbeta dem.

Resultat: Vi har kommit fram till att både den formella och informella leken är språkutvecklande. Lärarna vi intervjuat arbetar med språkutveckling genom leken på olika sätt och har därför lite olika uppfattningar hur man kan gå till väga med arbetet. Leken är av stor betydelse för barnens lärande och språkutveckling och genom att aktivt arbeta med leken som redskap kan man lägga en bra grund för lekens utvecklingsprocess.

Nyckelord: formell lek, informell lek, språkutveckling.

FÖRORD

I vår bana mot förskolläraryrket har vi båda i utbildningen valt att läsa inriktningarna Barns och ungas uppväxtvillkor, lärande och utveckling - 40 poäng och Skapande verksamhet för tidigare åldrar - 20 poäng och specialiseringen Didaktik med inriktning mot tal- läs- och skrivutveckling - 20 poäng. Under studierna har successivt intresset för språkutveckling och det lustfyllda lärandet vuxit hos oss. Idag är vi övertygade om den stora betydelse språket har inte bara i barnets värld utan för oss alla och hur avgörande det är för livsvillkoren. I den här uppsatsen har vi valt att fördjupa oss i hur barnets språk kan utvecklas genom leken. Det är i förskolan och i förskoleklassen som vi kommer att vara verksamma efter avslutade studier. Det är också där vi kommer att möta barnen och det är där vi kommer att vara delaktiga i utvecklingen av arbetsmetoder och verksamheter. Vi har därför valt att avgränsa oss till att skriva om språkutveckling för barn i åldersgrupperna 1 – 6 år.

För oss är lek en oerhört viktig del i varje människas liv. Genom leken anser vi att barnen får bearbeta, utveckla och fördjupa sina upplevelser på ett lustfyllt sätt. I vårt kommande yrkesliv vill vi ge leken ett stort utrymme i den dagliga verksamheten på förskolan. Vi vill öka vår kunskap om leken och de möjligheter den kan ge för barnets språkutveckling i synnerhet och för barnets utveckling i allmänhet.

Vi har under arbetets gång träffats mycket och skrivit det mesta av arbetet gemensamt. Undantaget är litteraturgenomgången där vi delat upp böckerna och sedan skrivit var och en för sig. Vi har båda skrivit under alla rubriker i litteraturgenomgången, läst varandras texter och sedan klippt ihop dem.

Sist men inte minst vill vi tacka vår härliga handledare som har stöttat oss och givit oss tips och råd under arbetets gång. Vi vill även rikta ett varmt tack till de informanter som ställt upp och låtit oss intervjua dem.

FÖRORD	1
1 INLEDNING	3
1.1 BEGREPPSFÖRKLARING	4
1.2 SYFTE.....	4
1.3 FRÅGESTÄLLNING	4
1.4 PROBLEMOMRÅDE.....	5
2 LITTERATURGENOMGÅNG.....	6
2.1 STYRDOKUMENTEN	6
2.2 TEORIBAKGRUND	7
2.3 FORMELL LEK.....	8
2.4 INFORMELL LEK	9
2.5 SPRÅKUTVECKLING I DEN FORMELLA LEKEN	10
2.6 SPRÅKUTVECKLING I DEN INFORMELLA LEKEN	11
3 METOD	13
3.1 KVALITATIV METOD.....	13
3.2 INTERVJUER	13
3.3.1 <i>Etiska principer</i>	14
3.3.2 <i>Urval och undersökningsgrupp</i>	14
3.3.3 <i>Avgränsning</i>	14
3.3.4 <i>Intervjufrågor</i>	15
3.3.5 <i>Reliabilitet, Validitet, generaliserbarhet</i>	15
3.3.6 <i>Genomförande av intervjuer</i>	16
3.3.7 <i>Bearbetning av insamlat material</i>	16
4 RESULTAT	17
4.1 HUR ARBETAR DU MED SPRÅKUTVECKLING?.....	17
4.2 NÄR UNDER DEN VARDAGLIGA VERKSAMHETEN ANSER DU ATT BARN UTVECKLAR SITT SPRÅK?	17
4.3 SER DU DIG SJÄLV SOM EN AKTIV DEL I BARNENS SPRÅKUTVECKLING?	18
4.4 HUR SER DU PÅ LEK?	18
4.5 NÄR SKER LEKEN?.....	19
4.6 HUR ARBETAR DU MED LEK?	19
4.7 ANSER DU ATT LEKEN ÄR EN BIDRAGANDE FAKTOR TILL SPRÅKUTVECKLING?	20
4.8 ARBETAR NI MED STYRD LEK DÄR NI KONTROLLERAR LEKEN OCH DESS SYFTE?	20
4.9 SKER SPRÅKUTVECKLING I DEN FRIA LEKEN OCH HUR SER DU PÅ DET?	21
4.10 SKER SPRÅKUTVECKLING I DEN STYRDA LEKEN?	21
5 DISKUSSION.....	22
5.1 ARBETET MED SPRÅKUTVECKLING OCH LÄRARNAS DELAKTIGHET I BARNENS SPRÅKUTVECKLING	22
5.2 LEKEN SOM BIDRAGANDE FAKTOR TILL SPRÅKUTVECKLING	23
5.3 LEKEN I DEN VARDAGLIGA VERKSAMHETEN	24
5.4 LÄRARNAS ARBETE MED LEK	25
5.5 DEN INFORMELLA LEKEN I VERKSAMHETEN	25
5.6 DEN FORMELLA LEKEN I VERKSAMHETEN	26
6 SLUTDISKUSSION.....	27
6.1 METODDISKUSSION	27
6.2 RESULTATDISKUSSION	27
7 FRAMTIDA FORSKNING.....	31

Referenser

Bilaga 1

Bilaga 2

Trollringen

*När jag gick och tänkte på ingenting
kom där ett troll med en silverring.
Ser jag genom ringen som trollet gett
ser jag det ingen i världen sett.
Och när jag min trollring till örat fört
hör jag det ingen i världen hört.
Sätter jag på stortån den ring jag fått
går jag dit ingen i världen gått.
Vill du följa med mig så går det an
om du kan hitta en likadan.
(Dikt av Lennart Hellsing,
Knutsdotter Olofsson, 2003, s. 130)*

1 INLEDNING

Vi tycker att detta är en tänkvärd dikt att inleda vår uppsats med. Vi anser att leken är oförutsägbar och abstrakt därför bör man ha en god föreställningsförmåga för att kunna delta och ha förståelse för leken.

Leken karaktäriseras av ”som... om” där det som är ”på lek” inte är på riktigt. Leken är sitt eget mål och sker för sin egen skull, lekens värld är oberoende av verkligheten, informell lek. När läraren påbörjar en lek blir det istället lekfullt arbete, formell lek (Knutsdotter Olofsson, 1987, s. 12; Lindö, 2002, s. 97).

I läroplanen för förskolan står det:

”I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation, och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter. Förskolan skall främja lärande, vilket förutsätter en aktiv diskussion i arbetslaget om innebörden i begreppen kunskap och lärande.” (Lpfö 98, s. 27)

I leken använder barnen sig av tidigare erfarenheter och upplevelser på ett kreativt sätt som leder till att de förändras och används utifrån lekens behov och förutsättningar (Knutsdotter Olofsson, 2003, s. 22). I vårt kommande arbete som lärare vill vi genom lekens möjligheter arbeta med språkutveckling på ett för barnen naturligt sätt. Detta både via den fria, informella, leken och den styrda, formella, leken. Genom att låta dessa två lekformer komplettera varandra tror vi att vi kan skapa en naturlig språklärande miljö.

Vi har under studierna fångats av lekens betydelse och hur den på ett medvetet sätt kan användas av lärare för att stödja barnens utveckling. Vi har också ofta i utbildningen mött begreppen formellt och informellt lärande. Ett fåtal gånger har vi även under utbildningen stött på begreppet formell lek, därför vill vi i vår uppsats skriva om formell och informell lek. Detta vill vi i vår uppsats närma oss och få en ökad kunskap om.

1.1 Begreppsförklaring

Många författare beskriver och diskuterar formell och informell lek utan att de benämner det med just de orden. Vi anser dock att det relativt tydligt framgår att en text handlar om formell lek när de till exempel diskuterar vuxenstyrd lek. Även vad gäller begreppet informell lek så är det ovanligt att det benämns med ordet informell lek i litteraturen.

I litteraturen beskrivs leken ofta som spontan, fri och som på låtsas, den kan också innehålla rollekar och fantasilekar. Vi vill förtydliga och göra skillnad på till exempel en rollek som har en vuxens deltagande och inte. Efter att ha satt oss in i för ämnet relevant litteratur har vi upptäckt att författare har svårt att särskilja lekens olika former vad gäller den med en vuxens deltagande och barnens egna fria lek. Detta gör vi genom att använda begreppen formell och informell lek.

Informell lek är för oss den fria leken där vuxna inte är delaktiga. Informell lek inbegriper fler begrepp som bland annat spontan lek. Men dess huvudsakliga mening och innehåll är att den är helt fri från vuxnas inblandning där barnen leker själva.

Den formella leken är då alltså den lek där en vuxen på något sätt är delaktig. Detta innebär inte att den vuxne styr i leken utan hon behöver bara vara medaktör. En vuxens deltagande påverkar alltid leken vare sig den vuxne vill eller inte.

1.2 Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur vida förskollärare arbetar med formell och informell lek som ett verktyg för språkutveckling. Vi vill också veta hur och i vilken utsträckning de arbetar med detta.

1.3 Frågeställning

- Vi vill undersöka om leken är språkutvecklande
- Arbetar lärarna medvetet med språkutveckling i både den formella och informella leken?
- Hur arbetar lärarna med språkutveckling i den formella och informella leken?
- I vilken utsträckning ser pedagogerna sig själva som en aktiv del av barnens språkutveckling?

1.4 Problemområde

Hangaard Rasmussen (1993) skriver att sedan början på åttiotalet har forskningen kring lek expanderat kraftigt men koncentrerats kring låtsaslekar. Vidare skriver författaren att många språkforskare idag hävdar att leken har stor vikt för barnens utveckling bland annat för språk och socialkompetens. Under vår utbildning har vi fått upp ögonen för lekens möjligheter till språkutveckling. Vi har mött begreppen formell och informell lek, men litteraturen har bara flyktigt beskrivit dess innebörd. Vi vill här ge en djupare insikt i hur man som pedagog kan arbeta med språkutveckling genom formell och informell lek. Vi vill också lyfta fram begreppen formell och informell lek i forskningen kring barns språkutveckling.

I den här uppsatsen har vi valt att rikta in oss på barns verbala språkutveckling genom leken. Vi har valt att inte fokusera på språkutvecklingen i barnets första språk, dess modersmål, utan språkutvecklingen i stort oberoende av barnets tidigare språkkunskaper. Eftersom vi är i Sverige och har intervjuat förskolelärare här så handlar språkutvecklingen automatiskt om det språk som pratas på förskolan, vilket är svenska. Språkutvecklingen i den formella och informella leken är såklart olika beroende på hur många språk ett barn har och vilket som är deras första språk, men vi anser att det alltid finns en språkutvecklingen oberoende av tidigare språkkunskaper.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

Vi redogör här för hur formell och informell lek behandlas i facklitteratur och styrdokument samt hur det kopplas till barnens språkutveckling. Vi redogör också för några bärande teoretiska perspektiv kring kopplingen mellan lek och språkutveckling. Valet av litteratur utgår från de referenser vi fått i samband med tidigare studier, handledning samt sökning på bibliotek. Litteraturen härrör sig framförallt från 1980-talet och framåt då det inte skrivits mycket i ämnet tidigare.

All förskoleverksamhet måste utgå från de nationella styrdokument som fattats beslut om i riksdagen. De nationella målen bryts sedan ned till kommuncentrala och verksamhetsgemensamma mål av de lokala politikerna respektive ledning och medarbetare på respektive förskola. Det blir därför naturligt att inleda vår litteraturgenomgång med en resumé av de gemensamma styrdokumenterna.

2.1 Styrdokumenterna

Detta bygger på citat ur Läroplan för förskola (Lpfö 98), Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet (Lpo 94) och kursplan för svenskämnet. Vi vill här förtydliga vårt syfte och tydliggöra att även våra styrdokument lägger vikt vid detta.

”Verksamheten skall utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper. Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera.” (Lpfö 98, s. 28)

I samtliga styrdokument kan man läsa hur viktig leken är för barns lärande och hur de tillsammans med andra tillägnar sig kunskap. Läroplanen för förskolan poängterar lekens vikt i verksamheten och hur man genom leken kan väcka barns nyfikenhet och intresse för att erövra ny kunskap och utveckla sitt sociala samspel. Det är viktigt att barnen får konversera och reflektera tillsammans med varandra och vuxna. Även i läroplanen för skolan kan man läsa hur viktigt det är att leken följer med upp i skolan från förskolan:

”Särskilt under de tidiga skolåren har lek stor betydelse för att eleverna skall tillägna sig kunskaper.” (Lpo 94, s.11)

I kursplanen för Svenska tas det sociala samspelet upp som en viktig del av barnens språkutveckling. Barn förstår tidigt komplicerade strukturer i ett språk, detta lär de sig i samspel med andra människor. Barnen lär sig även språket i interaktion med varandra, de testas språket utifrån sina olika erfarenheter och bygger gemensamt upp ny kunskap.

”Språket utvecklas i ett socialt samspel med andra. Redan som fyraåring har barn stor praktisk erfarenhet av hela det komplicerade systemet som språk utgör/.../ De förstår så komplicerade sammanhang som hur nutid, förfluten tid och framtid uttrycks i språk/.../ Utifrån sina olika erfarenheter kan de också gemensamt bygga upp kunskap och hur språket fungerar i samspel

mellan människor och därigenom få perspektiv på sin egen spårkännsförmåga” (kursplan i svenska, sid. 3).

I förskolan ska man arbeta med att barnen i sin egen takt får utveckla sin nyfikenhet och att det finns gott om utrymme för att barnen skall få tid till att leka och lära (Lpfö 98, s. 30).

2.2 Teoribakgrund

Under vår utbildning har Vygotskijs och Piagets teorier varit återkommande inslag och därför har vi valt att här presentera deras syn på lek som redskap för språkutveckling.

I förordet till en av Vygotskijs böcker skriver Lindqvist att Lev Semënovič Vygotskij levde mellan 1896- 1934 och att han ansågs vara den viktigaste nytänkaren i sovjetisk psykologi, trots att han endast blev 38 år gammal (Vygotskij, 1995, s. 7). Jean Piaget levde mellan 1896-1980 och framstår som 1900-talets mest betydande utvecklingspsykolog (Nationalencyklopedin, 1994).

Lindö (2002) skriver att Vygotskij är en förgrundsfigur till det sociokulturella perspektivet. Detta perspektiv betonar lärandet som ett socialt fenomen där ett socialt samspel mellan individer och dess omvärld är centrala punkter (s.17).

”Klyftan mellan det biologiska och det sociala spelar en väsentlig roll i Piagets teorier. Det sociala verkar genom tvång, som en yttre - och i förhållande till barnet - främmande kraft som borttränger tankesätt som är typiska för barnet och som motsvarar dess inre natur... Det sociala betraktas som något som står utanför barnet” (Vygotskij, 2001, s. 101). Här beskriver Vygotskij hur Piaget ser det sociala hos barnet som helt fristående från det biologiska. Det sociala framställs som en negativ yttre påverkan som för barnet är onaturlig. Vygotskij (2001) själv däremot ser hur barnet genom den sociala påverkan får positiva möjligheter istället för att det skulle innebära tvång och något onaturligt. Det beskriver han i berättelsen om två lika gamla barn som utvecklings- och kunskapsmässigt befinner sig på samma utvecklingsnivå. De får uppgifter att lösa som befinner sig över den utvecklingsnivån, vilket innebär att de inte kan lösa dem själva. Men när de får lite hjälp, tips och idéer från en vuxen så kan de lösa problemen på en högre utvecklingsnivå än de förut befann sig på när de försökte lösa problemen själva (s. 329). Här kan man se Det sociokulturella lärandet som vi grundar vår uppsats i. Vygotskij beskriver hur man lär i socialt samspel med varandra.

Knutsdotter Olofsson (1987) skriver att Piaget såg leken som något fristående från lärandet. ”För Piaget är leken ren eller övervägande assimilation dvs repetition av redan inlärd mönster/.../” (s. 141). Detta är en beskrivning om hur Piaget såg på barnets lek när det just lärt sig samspelet mellan sinnen och motorik, de utför en sensomotorisk handling. Författaren skriver vidare att även vad gäller äldre barn lär de sig först att imitera ett beteende innan de använder det i leken. ”Så snart det imiterade beteendet är fångat kan barnet använda det i sin lek” (s. 142). Hangaard Rasmussen (1993) skriver att Piaget ansåg att leken var bra så länge den var funktionell och instrumentell (s. 22). Piaget anser alltså att leken kan vara ett bra verktyg när den har ett seriöst syfte som är lärande för barnen.

Piaget anser att symbolleken kan liknas vid språket på så sätt som att man genom tal hänvisar till symboler och föremål, på samma sätt gör barnen i sin symbollek där till exempel en penna blir ett flygplan och de själva kan bli en polis eller hund. ”Med hjälp av språket är det möjligt att prata om eller hänvisa till föremål eller händelser som inte är närvarande här och nu/.../ språket har en symbolisk, ställföreträdande funktion” (Hangaard Rasmussen, 1993, s. 21).

Vygotskij ser människans tänkande och handlande som en process där språket formats och utvecklats genom en historiskt framväxt kultur medan Piaget anser att människans tänkande har sina rötter i biologi och naturvetenskap (Arfwedson, 1992, s. 25). Vygotskij ser alltså språkutvecklingen som en dynamisk kraft som förändras och utvecklas över tid, när Piaget tror på en naturvetenskaplig lagbundenhet som är given. Vygotskijs teori om den närmaste utvecklingszonen går ut på att barn lär sig till exempel språk av andra som kan mer än barnet själv, detta kan vara både mer kunniga barn och vuxna. Piaget anser istället att barn bör samtala med barn som befinner sig på samma språkliga utvecklingsnivå, detta för att de genom att samtala kan upptäcka fel i sitt eget språk som de då lär sig rätt. Dessa självkorrigeringar kan dock inte ske innan barnet är moget att gå från ett stadium till nästa (Arfwedson, 1992, s. 27).

Lindqvist (2000) skriver att Vygotskij anser att alla människor, även barnet, är kreativa. Den kreativa egenskapen kallar Vygotskij fantasi och ju rikare verklighet man har desto större möjlighet till fantasi har man och tvärtom (s. 92-93). Barn med många erfarenheter skulle alltså enligt Vygotskij bli mer fantasirika än barn med få erfarenheter. ”För Vygotskij är också dialog och mening de centrala begreppen för kunskapsprocessen. Inläring sker som en social process/.../ Dialogen mellan barn och vuxna speglar barnets möte med den vuxnes erfarenhet och tänkande genom att dennes språk och ordbetydelser inte har samma innebörd för barnet” (Lindqvist, 2000, s. 101). Vygotskij anser alltså att barn lär tillsammans med andra och att lärandet i grunden är socialt betonat. Som en vuxen språklig förebild kan man här utmana barnet med nya ord, på detta sätt utmanas barnets närmaste utvecklingszon (s. 101).

2.3 Formell lek

"Med formellt lärande menar vi det som vi har planerat noga på förhand" (Pape 2001, s.92). Vidare förklarar Pape att dessa aktiviteter kännetecknas av att en vuxen förberett ett material eller aktivitet som med sitt syfte är strukturerat och genomtänkt. Författaren menar att detta är en viktig del av verksamheten genom att det ramar in det pedagogiska arbetet och stärker gruppkänslan. Det formella lärandet bidrar även till att barnen får nya impulser och kunskaper som de kan använda i sin lek. Pape menar dock att det formella lärandet bara är en del av barns många sätt att lära och att det är viktigt att den inte tar över verksamheten. Hon menar att man genom det formella lärandet inte kan möta alla barn om gruppen inte är homogen (s. 92-93).

Knutsdotter Olofsson (1987) beskriver den vuxnes deltagande i leken som språkutvecklande. Hon menar att barnen lär sig nya ord som den vuxne använder under lekens gång. De kan be den vuxne att upprepa ordet för att sedan härma det (s.76). Den vuxnes delaktighet i leken är av stor betydelse för barnens språkutveckling vad gäller att lära sig nya ord och förstå dess innebörd, hur de kan använda dem och i vilken situation de passar. Henriksson (1987) beskriver drama som vuxeninitierad lek, hon skriver att ”Lek blir drama, när vuxna stimulerar med aktivt deltagande, med idéer eller material” (s. 14). Även Henriksson beskriver här formell lek som den lek där en vuxen är aktivt deltagande och förändrar leken på något sätt.

Henriksson beskriver vidare hur man kan leka in ord- och bokstavskunskaper. Ett exempel är genom att en lärare klätt ut sig till en bokstavshäxa och hennes syster sifferhäxan som behövde hjälp med bokstäver (s.35). Barnen såg inte den vuxne som sin lärare utan häxan var verklig som behövde hjälp av deras kunskaper. I samarbetet fick de nya kunskaper som de inte känt till tidigare. Genom leken kan man som lärare hjälpa barnen att förstå och ta till sig kunskap. Det är troligtvis lättare för barnen att göra den nya kunskapen till sin egen genom att reflektera och bearbeta den i leken som är ett för dem naturligt sammanhang (Doveborg, Pramling och Qvarsell, 1987, s.44).

Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) beskriver den vuxnes medverkan som mycket positiv. När den vuxne går in i leken på lekens villkor kan hon vara en förebild för barnen och visa hur man hanterar olika situationer. Det är också lärarens ansvar att hjälpa de barn in i leken som själva har svårt att ta en naturlig del i barnens lekar (s. 87). Författaren skriver vidare att pedagogen också kan genom att själv vara en del av leken styra barnens val av roller och leken i sin helhet, på så sätt hjälper hon barnen individuellt till nya språkarenor genom att de antar roller i leken som de i vanliga fall kanske inte brukar ha. De hjälper också barnen som grupp genom att läraren kan ta dem till nya platser och upplevelser i leken som de kanske inte kommit i kontakt med tidigare. På så sätt utvidgas deras erfarenheter och ett bredare vokabulär blir en följd av detta. Barn lär av variation och det är lärarens uppgift att erbjuda detta.

Pape (2001) förklarar att även om vi vuxna ibland inte förstår oss på barns lek ska vi inte se det som ett hot utan att acceptera att den tillhör barnen. Hon förklarar vidare att detta inte ska betyda att vuxna inte kan eller ska engagera sig i barns lek, utan att man ska göra det med respekt och veta vad man ger sig in i (s.60). I sin bok ger Pape (2001) många goda exempel på formell lek och hur hon medverkar i barns lek på barnens villkor och menar att även den vuxna måste ha vissa egenskaper för att kunna delta i barns rollekar. Vidare tar Pape (2001) upp Bae som beskriver att för att kunna delta i barns lek så måste den vuxne ”kunna byta perspektiv och position, släppa kontrollen vara spontan – hänge sig åt ögonblicket, kunna känna spänning – vara i det som inte är definierat” (s. 61).

2.4 Informell lek

Lek är inte på riktigt utan den är utanför verkligheten, den föds i stunden och sker inom trygga förhållanden. ”Leken är av karaktär ”som”... ”om”. Det som är ”på lek” är skilt från ”icke lek”, för det är inte på riktigt. Leken är lustfylld och kan bara uppstå i frihet från hot och otrygghet”(Lindö 2002 s. 97). Vidare förklarar författaren att den fria leken föds i stunden och är tvångsfri och självvald och på barnens egna initiativ och villkor. Men om vuxna börjar ta del av leken eller engagerar sig i den övergår den till formell lek det vill säga lustfyllt arbete eller styrd lek. Lindö skriver att leken är förskolebarnens viktigaste kunskapskälla men också att den borde följa med sexåringarna upp i skolan och i de tidiga skolåren, där de bland annat genom leken utvecklar sitt språk och sin sociala kompetens. Genom leken kan barnet behandla sin omvärld på ett hänsynslöst sett genom att pröva sig fram vilket ger rum för nytänkande som kanske hade givit barnet negativa konsekvenser i verkliga livet (s. 97-98).

”Föreställningsförmågan, som tränas i låtsasleken, är grunden för utvecklandet av abstrakt tänkande, kreativitet och fantasi. Barnet lär sig att urskilja karakteristiska drag i olika

vuxenbehandlingar och prövar olika betoningar, talesätt och språkliga benämningar” (Lindö 2002 s. 99). Vidare skriver Lindö att det språkliga uttrycksättet utvecklas genom den sociala kommunikation barn har i sin fria lek och att det har en stor vikt för barnets språkutveckling.

Knutsdotter Olofsson (2003) förklarar i sin bok hur man kan känna igen lekens signaler, hon menar att man kan höra genom hur barn talar till varandra, även om leken är hotfull talar barnen ändå vänligt till varandra. Ljud som motorljud, pistolskott och tigmorr blir ofta dramatiskt överdrivna (s. 10). Vidare förklarar författaren att man även kan känna igen den fria leken på hur barn går in och ut i den. När man är inne i lekens värld är det lekens regler som råder, men det kan lätt brytas om någon blir otrygg och då är man tillbaka till verklighetens trygghet (s. 11).

Knutsdotter Olofsson (2003) skriver att ”I leken är det de inre föreställningarna som råder över de yttre föreställningarna. Omvärlden behandlas efter vad man i tankarna omvandlar dem till” (s. 12). Vidare menar författaren att barnen måste komma i detta medvetandetillstånd för att deras grävande i sandlådan skall kunna bli lek. Det är först då sanden blir till gator, bilar och hus (s. 13).

I litteraturen beskrivs den informella leken ofta som rollekar, där barnen spontant går in i roller som utvecklas under lekens gång. Knutsdotter Olofsson (1987) skriver att leken sker för sin egen skull och är oberoende av verkligheten, motivationen till lek kommer inifrån barnen själva (s. 12). Henriksson (1987) beskriver lek som ”Lek är det som barnen själva hittar på och driver” (s.14). Den informella leken kan bara barnet/barnen själva vara med i. Den är helt fri från de vuxnas inblandning. Låtsaslek är ett bra exempel där den informella leken får ta stor plats. Hangaard Rasmussen (1993) skriver att ”I låtsasleken finns det ingen publik som övervakar barnens lek. Barnen leker helt omedvetet utan att reflektera över att de leker. Om barnen observeras under sin lek händer det ibland att de blir uppmärksamma på sig själva och börjar spela roller, bli löjliga och överdriva sina handlingar” (s.46). Pramling m.fl. (1999) skriver att i leken är processen viktigare än produkten. Det är hur leken utformas här och nu som är det viktiga inte att det finns en början och ett slut, leken är spontan (s. 84-85).

2.5 Språkutveckling i den formella leken

”Ju fler olika roller ett barn leker, desto större språkrepertoar får det.” (Knutsdotter Olofsson, 1987, s. 76). Genom leken utvecklar barnen sitt språk. Alla barn har olika erfarenheter och i leken kommer detta fram. De får ta del av varandras ordförråd och chansen är troligtvis stor att de förstår vad orden betyder utifrån hur ordet användes i leken. Författaren visar här på hur otroligt viktig leken är för barnens språkutveckling, de lär sig att hantera språket genom att testa nya ord och fraser i leken. Lärarna har ett stort ansvar, de kan hjälpa barnen att utveckla lekar som till exempel mamma, pappa och barn. Genom att visa dem nya infalls möjligheter kan barnen i leken lära sig nya ord och testa nya situationer som de vanligtvis kanske inte hanterar själva. Dahlin, Ingelman och Dahlin (2002) skriver att det i förskoleklassen blivit för mycket ”skola” på lekens bekostnad. De konstaterar att leken bara blivit en utfyllnad mellan arbetspassen i förskoleklassen istället för, som det var tänkt när man introducerade förskoleklassen i skolan, att leken skulle få större plats de första åren i skolan (s. 179). Även Lillemyr (1999) diskuterar huruvida leken har en plats i skolans tidigare år. Han skriver att

leken är en metod för lärande i den åldern och en passande arena för lärande genom till exempel upplevelser, experiment och skapande aktiviteter (s. 44).

Lindqvist (2000) beskriver vikten av ett lekfullt lärande. Författaren förespråkar här ett temainriktat lärande där barnen får utveckla sitt historiska medvetande dels genom lek och drama men också genom analys, diskussioner och samtal (s. 18). Genom den dramatiserande delen får barnen på ett lekfullt sätt möta sin historia samtidigt som dess språk utvecklas genom att de möter nya kunskaper och ord.

I boken *Vägar till språket* (2003) kan man läsa att det viktiga är att använda det svenska språket i vardagen med barnen, på det sättet är vi vuxna språkliga förebilder (s. 49). Genom att både uttrycka sig språkligt samtidigt som man utför en handling, till exempel att plocka ner ett pussel från hyllan samtidigt som man benämner det man gör, ges barnen en större chans att förstå ordens innebörd. När barnen befinner sig i processen till att lära sig ett språk är det viktigt att göra det möjligt för barnen att lära med så många sinnen som möjligt. Genom att sätta ord på sina handlingar underlättas denna språkprocess.

Pramling m.fl. (1999) Dessa författare skriver också att det är viktigt att pedagogerna är medvetna om att de kan skapa goda förutsättningar för barnen att lära sig kommunicera genom sin pedagogiska medvetenhet. Därför bör de tillsammans med barnen planera sin miljö så att den lockar till olika aktiviteter och lekar (s. 89).

2.6 Språkutveckling i den informella leken

I Lind- Munthers (1989) antologi om lek kan man läsa om hur barn genom sin lek lär sig förstå ords betydelse. Författaren menar att barn genom sin lek kan skapa förståelse för ordets betydelse genom att skilja ordet från föremålet. När barnet låtet käppen bli en häst skiljer de ordet häst från hästen och överför betydelsen till ett annat föremål, som i detta fall är en käpp (s. 132). Vidare förklarar författaren att barnet genom att leka att de rider bygger upp en förståelse för hästens betydelse som ett riddjur. Genom att barnet i konkret handling med ett konkret föremål föreställer sig att de rider, kan de genom leken framställa meningen att rida på en häst (s.133-134).

Pramling m.fl (1999) anser att i leken blir språkutvecklingen aktiv. Detta förklarar de som att leken fungerar som när en författare skriver. Författaren tänker genom att skriva och formulera sig, på samma sätt tänker barnet när det formulerar och skapar lekens framskridande (s. 85).

Pape (2001) beskriver leken som ett socialt redskap, då hon menar att lek kräver god förmåga att umgås med andra, men också att leken utvecklar detta. ”Därför kan man betrakta leken både som ett mål och som ett medel i arbetet med social kompetens” (s.56). Ett annat sett hon uttrycker det på är ”konsten att umgås med varandra”. ”Språk är ett socialt redskap för mänsklig kommunikation” (s.105). Pape skriver att barn som är språkligt starka har en fördel i sina sociala färdigheter gentemot de barn som är språkligt svaga.

Knutsdotter Olofsson skriver i Lind- Munthers (1989) antologi en rad exempel på lekens betydelse för vuxenlivet. Hon menar att barn genom sina ord- och språklekar utvecklar som vuxen en förtrogenhet till språket. Vidare menar hon att barn i sina rollekar använder ett rolltypiskt tal som i vuxenlivet bidrar till ett rikt och varierat språk (s.29-30).

I SOU (Statens Offentliga Utredningar) kan man läsa att barnen i sin låtsas lek tvingas att använda sitt talspråk för att kunna bli förstådda. Här tvingas barnen på ett naturligt sätt att kommunicera och prata med varandra, de får här chans att uttrycka tankar och känslor (1997, s. 46).

3 METOD

Vårt metodval bygger på en kvalitativ analys av intervjuer med fem informanter. Vår egen förförståelse samt litteraturstudier har legat till grund för frågemanualen vid intervjuerna.

3.1 Kvalitativ metod

Vi har valt att göra en ostrukturerad kvalitativ undersökning som baseras på fem intervjuer. Stukát (2005) skriver om vad som kan känneteckna en kvalitativ intervju ”Materialet bearbetas genom olika former av kvalitativ analys där forskarens ”förförståelse” (Forskarens egna tankar, känslor och erfarenheter) spelar stor roll och ses som en tillgång för tolkningen” (s. 32). Stukát (2005) skriver vidare att kvantitativa undersökningar kännetecknas av att de grundar sig på att forskaren samlar in ett stort antal fakta där man i analysen skall finna mönster som är generaliserbara på i princip alla människor (s. 31).

Vi anser att vår undersökning är mer kvalitativ än kvantitativ eftersom vi har få informanter vilket leder till att den inte är generaliserbar, vår egen förförståelse är även en stor del av analysen. Vi kan däremot inte bortse från att vi kommer att trots det dra en del generella slutsatser från materialet i den mån resultatet överensstämmer med övrig kunskap inom området.

3.2 Intervjuer

Vi har valt att göra enskilda intervjuer med varje informant. Detta för att de ska känna sig trygga att ärligt kunna svara på frågorna utan att behöva stå till svars för sina åsikter inför andra kollegor. Det underlättar också för oss när vi efter intervjuerna ska bearbeta materialet, vid en gruppintervju kan det vara svårt att urskilja de olika informanterna på ljudupptagningen. På det här sättet kan vi som intervjuare ägna all vår uppmärksamhet åt en person i taget.

Här presenterar vi informanterna men vi har gjort ett medvetet val att inte ange deras ålder eller var de arbetar, eftersom det skulle kunna leda till att de på arbetsplatserna där vi intervjuat fler än en lärare kan känna igen varandras svar eftersom de känner till varandras ålder. Tre av dessa lärare arbetar på syskonavdelningar där barnen är ett till fem år och två av lärarna arbetar i en förskoleklass där barnen är sex år.

Lärare 1, Lärare 2, Lärare 3, Lärare 4, Lärare 5.

Intervjuerna ägde rum och spelades in i ett enskilt rum på varje informants arbetsplats. Tiden på intervjuerna varierade mellan tio till tjugotre minuter beroende på hur mycket informanten hade att berätta. Dessa intervjuer blev ungefär så långa som vi tänkt oss, vi hade beräknat att de skulle ta ungefär femton till tjugominuter och de flesta tog runt femton minuter. Intervjuerna tog olika lång tid beroende på hur mycket informanterna hade att berätta. Vi ställde samma frågor till alla, men en del intervjuer tog längre tid då vi ställde följdfrågor utifrån deras svar och de hade mycket att berätta. Även om vi hade elva frågor med en del följdfrågor så är det viktigt att påpeka att vissa frågor var lika varandra eftersom vi ville få fullständiga och detaljerade svar. Detta kan också ha påverkat intervjuernas längd och att de kan synas vara något korta intervjuer utifrån antalet frågor. Informanterna uppfattade det

emellanåt som att de tidigare besvarat en fråga och då hoppade vi över den aktuella frågan. Vi avslutade varje intervju med att fråga informanten om det var något som den ville tillägga eller ta bort från intervjun, ett par valde att berätta lite till men ingen valde att ta bort något som de sagt. Vi erbjöd dem att kontakta oss senare om de kom på något som de inte kände sig bekväma med i intervjun eller ville lägga till något i efterhand. Ingen valde att senare kontaktat oss angående något av detta.

3.3.1 Etiska principer

Vi skickade ut ett missivbrev (bilaga) där våra informanter fick information om vad det innebar för dem att vara med i vår intervju. I brevet står det att de kommer vara oidentifierade i vår uppsats med fingerade namn. Uppsatsen kommer att vara offentlig på så sätt att den finns tillgänglig på Göteborgs Universitet för allmänheten och går att finna på Internet. Men ingen individ eller förskola/skola kommer att kunna identifieras, det är bara informanten själv som kanske kan komma att känna igen sig. När uppsatsen är godkänd kommer vi att radera alla ljudupptagningar och anteckningarna kommer att förstöras.

3.3.2 Urval och undersökningsgrupp

I vår uppsats har vi endast intervjuat förskollärare, detta för att vi vill att alla informanter ska ha en grundläggande pedagogisk utbildning och att de arbetar med samma åldersgrupper. Denna åldersgrupp består av barn från ett till sex år, där sexåringarna går i förskoleklassen och de övriga på förskola. Vi har valt att göra fem intervjuer varav fyra med för oss tidigare kända lärare genom vår *verksamhetsförlagda utbildning* (VFU¹). Efter att ha pratat med vår handledare och tittat på tidigare uppsatser kom vi fram till att fem intervjuer skulle vara ett lämpligt antal. Detta mycket på grund av tidsaspekten och kvaliteten på vår undersökning. Eftersom detta är första gången vi skriver en större uppsats ville vi vara säkra på att vi skulle hinna färdigt med uppsatsen i tid. Vi kontaktade de fyra lärare som vi tidigare haft kontakt med genom vår VFU genom att ringa och fråga om de kunde delta i vår undersökning. Alla fyra tackade ja. Den femte läraren valde vi slumpmässigt ut efter att ha sökt på ”förskolor” i Göteborg på Internet², vi började ringa till de som låg centralt i Göteborg, efter att ha ringt två förskolor där vi inte fått något svar kom vi fram och fick svar på den tredje förskolan vi ringde. Även denna lärare tackade genast ja. Vi valde att göra en slumpvis vald intervju för att vi behövde ytterligare en informant till vår intervju studie och tyckte det kunde vara av vikt för att se om denna för oss okända informant gav markant skilda svar jämfört med de andra för oss tidigare kända informanterna. Så var dock inte fallet, i efterhand kan vi inte se någon skillnad på de fem informanternas svar.

Våra informanter är alla kvinnor i åldern tjugonio till fyrtiotvå år, de har en arbetslivserfarenhet som sträcker sig mellan sex månader och nitton år.

3.3.3 Avgränsning

Intervjuerna bygger på lärares arbetserfarenheter och kunskaper om barns språkutveckling och lek inom förskola och förskoleklass, barnen är ett till sex år. Vi anser att leken är ett

¹ VFU är den praktik vi har inom lärarutbildningen som heter Verksamhets Förlagd Utbildning, VFU.

² gulasidorna.se, 2006-11-22, kl. 10.30

verktyg för språkutveckling där barn och vuxna kan integreras och exkluderas utifrån en god medvetenhet och kunskap hos lärarna. Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod där vi intervjuat fem förskolelärare, vi ansåg att den kvalitativa metoden passade vårt syfte och vår frågeställning bäst. Genom att vi valde intervjuer framför enkäter blir det friare för dem att prata och berätta kring ämnet. De blir inte lika styrda och kan därför, anser vi, känna sig mer trygga, de får leda samtalet efter att vi ställt en fråga. Vi tvingar inte tillbaka dem eller styr in dem runt en viss fråga och ett visst svar.

3.3.4 Intervjufrågor

Ett medvetet val från vår sida är att inte från början i intervjun avslöja, genom frågorna, att vår undersökning handlar om språkutveckling i den formella och informella leken. Genom att inte avslöja vad vi ska undersöka leder vi inte heller informanter till att kunna ge de ”rätta” svaren. De första fyra frågorna handlar om hur pedagogerna arbetar med språkutveckling i allmänhet. Detta för att vi vill veta om de själva tar in leken som ett verktyg i barnens språkutveckling. Först efter halva intervjun kommer vi in på frågor som handlar om språkutveckling genom lek, där både formell och informell lek tas upp utan att vi använder oss av dem begreppen. Anledningen till att vi inte använder oss av dessa begrepp under intervjuerna är för att vi vill ha en accepterande atmosfär där informanterna inte ska känna krav på sig att behöva uttrycka sig på ett korrekt sätt. Detta anser vi skulle kunna leda till stela svar där informanten blir osäker på hur de uttrycker sig och det i sin tur leder till att deras svar kan bli svårtolkade.

3.3.5 Reliabilitet, Validitet, generaliserbarhet

Reliabilitet är enligt Stukát (2005) mätnoggrannhet och tillförlitlighet (s. 125). Vi inser att vi inte har någon stor mätnoggrannhet då vi bara intervjuat fem personer. Detta är ett medvetet val då vi anser att tiden är knapp för att hinna göra en stor intervjuundersökning och samtidigt hinna analysera och bearbeta det materialet i en c-uppsats. Dock anser vi att man kan bygga vidare på vår uppsats och använda den som grund för en större undersökning. Med en mer omfattande informantgrupp kan detta bli en större undersökning med högre reliabilitet detta skulle kunna höja trovärdigheten i studien då den prövats ur två olika perspektiv. En större undersökning kan ge en bredare insikt i formell och informell leks möjlighet till språkutveckling. Detta är något som vi anser vara av vikt för lärare i förskola och skola att ha kännedom om för att i sitt vardagliga arbete kunna använda lekens möjligheter till språkutveckling och lärande i allmänhet. Våra informanter tror vi är tillförlitliga men vi är medvetna om att man alltid bör ha i beaktande att informanten av olika skäl kan välja att försköna eller välja att inte berätta vissa saker i en intervju.

Validitet är enligt Stukát (2005) om vi undersöker det vi avser att undersöka och generaliserbarhet är om materialet vi får fram representerar alla lärare (s.125). Vi har tillsammans tagit fram våra intervjufrågor och låtit vår handledare läsa och godkänna. Våra intervjufrågor är utformade på detta sätt så att vissa frågor ställs flera gånger på olika sätt, detta för att vi vill försäkra oss om att vi får svar på frågan om informanten har ett svar. Vi vill inte riskera att informanten missförstår en fråga och därför lämnar ett svar som denne inte menade till fråga som vi menade att förmedla. Uppsatsen är inte generaliserbar utan det resultat vi får fram ger en inblick i hur dessa pedagoger arbetar. Med en större informantgrupp

hade undersökningen kunnat vara mer generaliserbar. Vi anser att vi undersökt det som var vår intention att undersöka.

3.3.6 Genomförande av intervjuer

Efter att vi kontaktat våra informanter skickade vi ut ett missivbrev (bilaga 1) med information om hur intervjun kommer att gå till och där vi berättade att vi kommer att avidentifiera dem i uppsatsen.

Varje intervju ägde rum i ett avskilt rum med förhoppningar om så lite störningsmoment som möjligt. Intervjuerna ägde rum på varje informants arbetsplats, detta för att det underlättar för dem att vara kvar på sin arbetsplats. Vi valde att spela in intervjuerna för att senare vid analys kunna citera på ett direkt och korrekt sätt. Det underlättade också vid intervjun eftersom vi då inte behöver avbryta informanten för att hinna anteckna intervjun, det blir ett flyt i intervjun utan onödiga avbrott. Vi valde att båda skulle vara delaktiga vid alla intervjuer, men vid två av intervjuerna som ägde rum på samma förskola blev en av oss tvungen att gå in som vikarie för att täcka upp för informanterna under intervjuerna. I efterhand anser vi inte att detta påverkar vår analys och bearbetning av intervjuerna. Den av oss som inte deltog vid intervjuerna fick senare skriva ut dessa för att få en tydlig inblick och förståelse.

Vid flera intervjuer fanns det stundtals störningsmoment till exempel störande bakgrundsljud som avbryter intervjun. Det visade sig även senare att vissa av dessa störningsljud gjorde det svårt att höra små delar av intervjuerna. Detta är förhoppningsvis inget som kommer att påverka vårt resultat.

3.3.7 Bearbetning av insamlad material

När alla fem intervjuerna var genomförda lyssnade vi igenom dem ett flertal gånger både tillsammans och enskilt. Detta för att skapa oss en klar bild av varje intervju. Vi delade upp och transkriberade sedan intervjuerna på var sitt håll. Tillsammans diskuterade vi sedan de oklarheter som vi stött på, till exempel störande ljud. Vi sammanställde sedan alla svar vi fått under respektive fråga, detta för att få en klar och tydlig överblick. Vi har tolkat och analyserat de frågor och svar i intervjuerna som är väsentliga för våra frågeställningar och vårt syfte. Det finns ingen medbedömare som har läst igenom eller lyssnat till intervjuerna.

4 RESULTAT

Vi kommer här att redovisa representativa citat som motsvarar bredden i intervju svaren. I diskussionsdelen presenteras vår reflektion och tolkning av resultatet. För att förtydliga har vi valt att lägga in några olika citat vid varje fråga. Citaten speglar bredden i de svar som vi fick.

4.1 Hur arbetar du med språkutveckling?

”Vi har mycket språkpåsar... Språkpåsar är olika sorters påsar, man kan även ha sagolådor, som vi också har mycket av. Där lägger vi i figurer, som en saga handlar om, till exempel bockarna Bruse, då ligger där en bro, vatten, gräs, alla bockarna och trollet. Man spelar upp sagan med figurerna, under tiden man berättar den. Och då bjuder man in barnen mycket, mycket mer. De får känna på de olika figurerna och de får själva ställa i ordning dem. Har man någonting, ett medel, som alla ser samtidigt, så bjuder man in dem mycket mer, man frågar dem: Vad tycker ni, och Vad händer nu? Det är inte säkert att det blir det slutet man tror varje gång, för barnen är så pass mycket med. Förra gången hände så här när de gick över bron, vad händer den här gången tror ni? De är med på ett helt annat sätt. De förstår vad det handlar om på ett helt annat sätt när de ser djuren.” (Pedagog 3)

”Vi har lite olika inspirationskällor, bland annat Bornholmsmodellen och Språkeri språkera som vi använder oss av.” (Pedagog 1)

En förskollärare i förskoleklassen beskriver sitt arbetssätt med språkutveckling grundat på två modeller, Bornholmsmodellen och Språkeri språkera. Hon berättar vidare att de just nu arbetar mycket med rim och ramsor för att göra språkutvecklingen lustfylld. En informant som arbetar i förskolan beskriver hur de arbetar med historier som det finns bilder och figurer till, genom dessa kan de och barnen berätta historien tillsammans och utforma den efter sin egen fantasi. De låter barnen till stor del forma historien genom att ställa frågor och vägleda dem framåt. Informanten tycker att barnen får en större förståelse för historien när de får se figurer konkret framför sig. Två informanter nämner vikten av att benämna saker och ting som finns och sker i vardagen, de tycker det är viktigt att vara medveten om att barnen lär hela tiden, utifrån detta arbetssätt sker dessa lärares språkutläring hela tiden.

4.2 När under den vardagliga verksamheten anser du att barn utvecklar sitt språk?

”Hela tiden. Det är från det att de vaknar på morgonen i stort sett till att de somnar.” (Pedagog 3)

”Hela tiden. Jag tror att de utvecklar sitt språk i leken framför allt och leker gör vi mest hela dagarna hos oss.” (Pedagog 1)

Informanterna var alla överens om att språkutvecklingen sker hela tiden hos barnen. Ett par av informanterna nämner här leken som en bidragande faktor till språkutveckling. De säger att genom leken kan barnen använda nya ord och begrepp och testa dem, ett exempel är när barnen leker mamma-pappa-barn, då får de testa hur föräldrar pratar och hur de använder ord

och uttryck. Genom dialog utvecklar barnen sitt språk, oavsett om det är med vuxna eller andra barn. I leken lär de sig även av varandras erfarenheter och upplevelser. En informant beskriver sin egen medverkan till barnens lärande under dagen som situationsbundet till måltiderna eftersom lärarna då konverserar och tar sig tid att lyssna till varje barn, övrig tid hinner de inte alltid.

4.3 Ser du dig själv som en aktiv del i barnens språkutveckling?

”Jag ser mig som en aktiv del men det är ju så många som är med, det är ju föräldrarna och allting, alla deras vänner... så jag är egentligen bara en del av det” (Pedagog 2)

”Och så frågar jag: Menar du ketchupen, är det ketchupen du vill ha? Då ska du få den utav mig.” (Pedagog 5)

Informanterna ser sig själva som delaktiga genom att de på olika sätt i olika situationer kommunicerar med barnen. Flera informanter tar upp vikten av att benämna tingens ord i samtal med barnen. Även när barnen inte själva benämner något som de till exempel ber om benämner informanterna det åt dem. En informant beskriver en matsituation där hon förklarar med en ketchupflaska som exempel hur de arbetar med benämning i vardagen. En informant berättar också hur de i arbetslaget bestämt att de ska benämna saker med samma namn och inte använda sig av slangord. Detta gör de för att barnen inte ska bli förvirrade och för att de har flera barn som inte har svenska som första språk, då behöver de vara extra tydliga som vuxna språkförebilder. En av informanterna förklarar även hur hon genom att skapa miljöer och möjligheter för lek, som hon anser vara en stor källa till språkutveckling, aktivt främjar språket. En annan informant beskriver hur de för att öka barnens möjligheter att förstå även använder sig av tecken för att förtydliga det dem säger, detta är särskilt vanligt vid matsituationer och när de gör ramsor.

4.4 Hur ser du på lek?

”Ja det är ju det viktigaste för barn. Jag tror att det är grunden till allt/.../ Vi försöker att främja lek, för språkets skull såklart.” (Pedagog 3)

”Just leken är jätteviktig för språkutvecklingen och förenat med socialt samspel.” (Pedagog 4)

Informanterna sätter stor vikt på lekens möjligheter och lärande för barnen. De lägger stor vikt på att leken ska få ta stor plats i vardagen. De beskriver olika orsaker till att de valt att centrera leken i vardagen. Bland annat berättar en informant om hur vissa barn som annars är tystlåtna och lite tillbakadragna blommar ut i leken och plötsligt pratar och kommunicerar mer och på ett annat sätt än när lärarna är med. Läraren ser det som att barnet vågar kommunicera mera när inte de vuxna inte är närvarande, barnet kanske känner sig iakttagen och granskad av de vuxna vilket resulterar i att barnet blir hämmat. En annan informant beskriver en barngrupp i en förskoleklass som slutat att leka. Detta ansåg informanten hade resulterat i att barnens relationer till varandra och sina föräldrar fungerade dåligt, därför valde de då att satsa extra

mycket på att dessa barns skulle få leka eftersom informanten anser att i leken kan barnen bearbeta och förstå sin omvärld. En informant ser leken som en väg till bredare förståelse för varandras och andra människors olika sätt att tänka och agera. De får i leken lära sig att kompromissa genom att det där uppstår meningsskiljaktigheter som de måste lösa för att leken ska kunna fortgå.

4.5 När sker leken?

”/.../ sen när dom är färdiga då är det FA³.” (Pedagog 2)

”Den sker ju hela tiden skulle jag vilja säga, dom leker ju vid maten och vid alla situationer.”(Pedagog 5)

Leken sker på olika sätt hos de olika verksamheterna. I förskoleklassen beskrivs leken lite som en belöning, de får leka efter att ett arbetspass är över. Vi vill dock påpeka att dessa förskollärare flera gånger under intervjun påpekar att leken har stor vikt och får ta stor plats i verksamhet. I förskolan får vi ett intryck av att barnen får leka hela tiden. Ett par informanter beskriver hur matsituationen kan göras mer lustfylld genom att man byter ut namnet på grönsakssoppa till cowboysoppa. Ett sådant enkelt knep som att byta namnet på en maträtt kan få barnen att äta och tycka om maten. Man måste vara medveten om hur man genom att göra vardagen mer lustfylld kan locka barnen till delaktighet. De låter även barnen leka på andra sätt vid maten till exempel genom att de hittar på och berättar fantasihistorier för varandra. Detta gör matstunden mer lustfylld för barnen. En informant beskriver det som att leken sker hela tiden och att det är deras uppgift att göra vardagen så lustfylld som möjligt för barnen. Här ger hon exempel på hur man kan uppmuntra barnen till att klä på sig själva genom att göra det till en rolig lek. Flera informanter berättar hur de i arbetslaget planerat dagen så att leken ges stor plats och sker i långa stunder. Detta för att barnen ska få möjlighet att utveckla sina lekar.

4.6 Hur arbetar du med lek?

”Vi har ju regel lekar/.../ även i den fria leken så kan vi ju styra medvetet/.../ inte att vi går in och avbryter en lek utan att man kan styra det åt ett håll ifall man ser att det håller på och spåra ur.”(Pedagog 4)

”Önskan är att vara lite mer medaktiv, det är sånt som vi försöker men oftast så är vi två personal.”Pedagog 5)

En av informanterna berättar att de som lärare arbetar med regellekar till exempel, *Kom alla mina små kycklingar*, men de stödjer också barnen i den fria leken om de behöver hjälp att strukturera den, bland annat när osämja uppstår. Två av informanterna tar upp tidsbrist och för lite pengar som en orsak till att de inte kan arbeta med leken som de skulle vilja. Den ena

³ FA är en förkortning av Fri Aktivitet.

skulle vilja ha fler personal för att kunna vara mer delaktig i barnens lek, som det är nu är de för få. Informanten anser sig vara en viktig länk vad gäller att skapa gemensamma erfarenheter till barnen som de sedan kan leka utifrån. Till följd av att hon ger barnen gemensamma erfarenheter underlättar det för dem att skapa och utforma lekar. Den andra informanten anser att en brist på pengar gör det svårt att skapa en bra miljö i verksamheten som lockar barnen till varierade lekar, både inomhus och utomhus. En fjärde informant berättar om hur positivt hon ser på att de i arbetslaget fått en extra personal, detta har för denna informant resulterat i att hon kan sitta ner med barnen och ta sig tid och hjälpa dem med pyssel och annat. Miljön anser en informant vara en viktig del i hennes arbete men leken. Hon har av egen erfarenhet upplevt att barn leker mer om miljön förändras och omformas ibland.

4.7 Anser du att leken är en bidragande faktor till språkutveckling?

”De lär sig ju hela tiden och där lär dem sig ju mycket av varandra och de kan ju testa väldigt mycket i leken som de kanske inte vågar testa när en vuxen är med.”(Pedagog 4)

”Det kan vara att vi har pratat om vissa saker, till exempel sagolådorna, och sen så leker barnen de lekarna tillsammans.”(Pedagog 3)

Här svarar informanter med stark övertygelse att leken är en bidragande faktor till språkutveckling. Ett par informanter beskriver hur barnen i leken lär sig av varandra, de härmar nya ord, tar efter och testar vuxnas sätt att prata och vara, de får även ta del av varandras erfarenheter. En informant säger att språkutvecklingen sker väldigt naturligt för barnen om de får leka in språket. En annan informant berättar hur barnen kan delta i ett samtal som för dem innehåller sammanhang och begrepp som är obekanta. Senare har informanten observerat hur de i leken återskapar detta samtal på ett något förenklat sätt. De tar här den nya informationen och bryter ner den till sin egen nivå och testar den.

4.8 Arbetar ni med styrd lek där ni kontrollerar leken och dess syfte?

”Vi styr dom i leken på så sett att vi leker lekar tillsammans i gruppen för att stärka gruppgemenskapen.”(Pedagog 1)

”Vi har några gånger i veckan, och då är det utelek vi leker. Det är styrd lek. Det är för att främja både/.../ språkligt och socialt och att man ska komma ihåg vårt lekarv.”(Pedagog 3)

Tre av våra informanter säger sig arbeta med styrd lek och har ett genomtänkt syfte. De ger exempel på hur de arbetar med detta bland annat leklådor⁴ och ringlekar som *Bro bro breja*. En informant berättar att det främst är i temagrupperna de arbetar med styrd lek, den grundas då på gruppens tema. Grupplekar gör de ofta utomhus eller som tidigare nämnt i temagruppen. Nu har de hösttema vilket resulterat i att lekarna handlar om hösten, på så sätt leker de in kunskaper om hösten. En av informanterna svarar att hon inte arbetar med styrd

⁴ Leklådor innehåller material bland annat olika leksaker och kläder som ska inspirera till lek.

lek. En annan är lite osäker och säger att hon inte är med i barnens lek men hjälper barnen att styra om leken när till exempel ett barn inte får vara med. Hon säger att barnen har lättare att släppa in en ny kamrat i leken om en vuxen hjälper till att styra om leken så att det nya barnet får en roll. De arbetar aktivt med att lära barnen klara så mycket de kan själva utifrån de förutsättningar som finns. Två av informanterna beskriver hur de arbetar med att stärka gruppens gemenskap genom olika styrda lekar.

4.9 Sker språkutveckling i den fria leken och hur ser du på det?

”Där är inte vi så jättemycket inblandade om inte de kommer och frågar oss om saker, utan då är det just det att de pratar mycket med varandra.”(Pedagog 3)

Här svarar alla informanter att språket utvecklas i den fria leken. Ett par av informanterna tar särskilt upp samspelet och kommunikationen i leken som språkutvecklande. En av dessa informanter tar upp vikten av att som pedagog ha en god insikt i barnens lek. Genom att bland annat hålla uppsikt över dem när de leker för att se att leken flyter på bra och att barnen är snälla mot varandra. Även om de uppmuntrar och i stor utsträckning arbetar med fri lek är det viktigt att ha inblick i den. Informanten beskriver leken som något av en måttstock på hur gruppen fungerar, hon säger att om barngruppen fungerar i den fria leken fungerar den i de flesta situationer. En informant tar upp leken som en arena för lärande av association. Informanten ser denna kunskap som mycket givande och viktig i allt lärande. Om man kan associera till andra händelser och upplevelser underlättar det inläringen i allmänhet, att kunna associera till bilder när man hör något nytt gör det lättare att minnas det.

4.10 Sker språkutveckling i den styrda leken?

”Kanske framförallt när man har som syfte i den i den styrda leken att utveckla deras språk.”(Pedagog 5)

Här är alla överens om att språkutveckling sker i den styrda leken, men de arbetar med det på olika sätt. Två av informanterna beskriver hur de introducerar styrda lekar för barnen som de sedan utvecklar och gör om till sina egna i den fria leken. I den styrda leken lär sig barnen nya ord och begrepp som de sedan testar och använder i sin egen lek, här beskriver två informanter hur de medvetet använder nya ord och begrepp i både den styrda leken och i allmänhet för att barnens språk ska utvecklas. Två informanter säger att barnen lär sig mer om det finns ett syfte i det de planerat och genomfört. Barnen lär genom att prata och diskutera i alla sammanhang i vardagen oavsett om det är under styrda eller fria former, men de lär sig på olika sätt och olika saker beroende på om de vuxna har ett planerat syfte.

5 DISKUSSION

Här diskuterar vi resultatet som vi styrker med relevant litteratur och styrdokument.

5.1 Arbetet med språkutveckling och lärarnas delaktighet i barnens språkutveckling

Miljön är en viktig del för lärarna att vara medvetna om i sitt arbete med språkutveckling. Genom att ha en miljö som kan användas och förändras utifrån tillfällets behov kan man bemöta lekens drivkraft. Om man lyckas skapa en flexibel miljö för varierade lekar resulterar det i att barnen får testa fler ord och begrepp i leken än om miljön hade varit statisk (Pramling Samulesson & Sheridan, 1999 sid. 94). Detta beskriver en informant som arbetar med miljön och dess utformning för att skapa goda förutsättningar för språkutveckling. ”Genom att ändra i miljön förändrar man budskapet om sin pedagogik. Detta gör att så väl barn som vuxna ger miljön en annan mening och oftast handlar på ett annat sätt. Det är därför angeläget att den vuxne är medveten om den pedagogiska miljöns möjligheter/.../” (SOU 1997, sid. 54).

Språkutveckling kan ske genom sagoläsning, upplevelser och att barnen får möjligheter till att lära sig nya och olika saker (Pramling Samulesson & Sheridan, 1999, s. 88). Vi ser en skillnad på hur informanterna i förskolan och förskoleklassen arbetar med språkutveckling, detta genom att de i förskolan arbetar mer lekfullt där de genom historier gör barnen delaktiga i dess utformning. Barnen får här kommunicera och diskutera hur historien ska utformas med viss vägledning från en vuxen. Ingen av informanterna från förskolan arbetar efter en specifik metod utan grundar arbetet med språkutvecklingen på barnens intresse och behov. I förskoleklassen kan vi se hur de med språkutveckling arbetar mer utifrån färdiga modeller och arbetsmetoder. Även om förskoleklassen tillhör skolans läroplan var idén från början att förskolepedagogiken skulle influera skolans första år, istället verkar det som att skolan påverkat och försvagat förskolepedagogiken i förskoleklassen. ”Men själva tanken med reformen var att förskolepedagogiken skulle komma in, berika och påverka skolan” (Dahlin m.fl., 2002, s. 179). Vi förstår att när man arbetar i skolan påverkas man lätt av den miljön och därför liknar förskoleklassen mer skolan än förskolan. Vi tror dock att om förskoleklassen legat i anknytning till förskolan istället hade den kommit att likna förskolan mer.

Ett par informanter tar upp vikten av att benämna saker och ting i barnens vardag, detta för att de är medvetna om att barnen lär hela tiden och det är viktigt att de är en språklig förebild. Det är av stor vikt att barnet omges av medvetna vuxna som är aktivt språkliga förebilder som stödjer och underlättar deras utveckling (SOU, 1997, 45). Som informanterna säger är det viktigt att vara medveten om att barnen lär hela tiden och därför bör vi benämna och vara tydliga i vårt vardagliga språk tillsammans med dem. Vi är språkliga förebilder i stor del av barnens vardag och därför är det mycket viktigt att vi uttrycker oss på ett medvetet sätt. ”Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra...” (Lpfö 98, s. 30).

5.2 Leken som bidragande faktor till språkutveckling

Barn lär vid alla tillfällen, inte bara när vi avser att lära dem något. Detta är något som alla informanter nämnde och ansåg vara av stor vikt. Doveborg m.fl. (1987) skriver att detta är något som man till vardags inte alltid är medveten om och de vill uppmärksamma och medvetande göra detta (s. 28). Vi anser själva att detta är viktigt och tror att medvetandet om det har utvecklats något sen denna bok skrevs. Det gör det dock inte mindre viktigt och alla som arbetar med barn bör reflektera över det.

Informanterna ser leken som en bidragande faktor till språkutveckling och allmänt lärande, därför låter de leken vara en stor del av den vardagliga verksamheten. Språkutvecklingen sker under hela dagen då barnen samspekar, kommunicerar och diskuterar både med varandra och de vuxna. ”De tränar upp sitt språk, för leken bygger på att man hela tiden ger ord åt sina transformationer och fantasier” (Knutsdotter Olofsson, 2003, s. 134). Även i boken Att erövra omvärlden beskrivs detta ”Språkträning blir aktiv i rolleken. När barn leker låtsaslekar tvingas de att använda det talade språket” (SOU, 1997, s. 46). Barnen tränar sitt språk och samspel med andra, genom utbyte av varandras erfarenheter och ordförråd får de nya kunskaper och delger och testar sina egna i leken. ”Lek är barnens naturliga sätt att bearbeta erfarenheter och upplevelser” (Doveborg m.fl., 1987, s.44). Vi anser också att leken bör få ha en framträdande roll i verksamheten, både vad gäller förskola och förskoleklass. Som vuxna har vi ansvar för att både den formella och informella leken tar plats i verksamheten och att de får komplettera varandra. I den formella leken kan vi introducera nya ord och begrepp och utveckla barnens lekar. ”Förskolebarn avskyr formell undervisning, men älskar att lära sig saker. Genom att utvidga leken kan den vuxne föra in nya kunskaper” (Knutsdotter Olofsson, 1987, s. 131).

En informant beskriver hur hon upplevt att barnen testar erfarenheter i leken till exempel i en mamma-pappa-barnlek, där testar barnen ord och begrepp som de hört sina föräldrar använda. ”Barnet lär sig att urskilja karakteristiska drag i olika vuxenhandlingar och prövar olika betoningar, talesätt och språkliga benämningar” (Lindö, 2002, s. 98-99). Barn som medverkat i en dialog eller lyssnat till en dialog kan sedan ta med sig den in i leken och anpassa den till sin egen nivå. Barnets vuxna förebilder testas och härmas i leken, barnen får genom varandras förebilder en uppfattning om hur olika det kan vara i till exempel varandras hemmiljö.

Barn som inte pratar i samma utsträckning med lärarna som när de leker har kanske ett extra stort behov av leken. I leken är de med på samma premisser som övriga barn, men när en vuxen kommer in i rummet eller rör sig i närheten av leken avtar deras språkliga delaktighet. Detta innebär inte att de inte alls pratar med de vuxna, utan att de inte kanske inte pratar lika otvunget och spontant som de flesta andra barn. Lillemyr (1999) skriver att leken kan vara en trygg arena för barn (s. 252). En av våra informanter vittnar om hur barn som är tystlåtna i deras närvaro tar större plats i leken och där pratar och kommunicerar mer.

En informant ser sin egen delaktighet till barnens språkutveckling bundet till matstunderna, det är den stunden på dagen som de hinner prata med varje barn och på så sätt agera som språkliga förebilder. Även om de hinner prata med barnen under resten av dagen blir samtalen vid maten viktiga och mer ingående. ”Måltiden utgör en situation, i vilken barn dagligen lär sig många olika färdigheter och får förståelse för olika saker” (Pramling Samuelsson &

Sheridan, 1999, s. 102). Måltiderna är en viktig tidpunkt på dagen att prata med barnen, vi anser dock att man måste försöka ta sig tid till att prata med barnen även under resten av dagen. Den här informanten hade för lite personal på avdelningen vilket resulterade i att de inte hann med barnen på samma sätt som de ville. Problemet med för lite personal har vi själva erfarenhet av men vi anser att man får försöka använda ett system där man pratar med några barn lite mer varje dag och försöker variera detta på hela barngruppen.

5.3 Leken i den vardagliga verksamheten

Alla informanter ansåg att leken var en viktig del av vardagen och sa att det alltid fanns gott om utrymme för lek. Lindh-Munther skriver (1989) ”Leken – pedagogens bästa bundsförvant - måste planeras bort! Detta ska inte tolkas som att leken ska planeras av de vuxna, däremot måste de vuxna skapa förutsättningar för leken” (s. 19). En Medveten pedagog ger leken utrymme i vardagen och är kunnig om dess betydelse och möjligheter till utveckling för barnen.

I förskoleklassen upplever vi det som att den fria leken får stå tillbaka något för de planerade aktiviteterna. Dessa aktiviteter kan även bestå av lekinspirerade former. ”När det gäller den så kallade förskoleklassen visar det sig tyvärr ibland bli för mycket ”skola” på lekens bekostnad... Leken blir då bara en utfyllnad mellan arbetspassen eller något som barnen får göra efter de lärarstyrda aktiviteterna” (Dahlin m.fl., 2002, s. 179). Även Lillemyr (1999) skriver att leken ibland kommer i skymundan för den verksamhet som läraren planerat (s. 249). Författaren skriver att detta beror på lärarens egen syn på lek. Leken bör få ta stor plats i verksamheten även i förskoleklassen och de första åren i skolan. Vi har egna erfarenheter av arbete i två förskoleklasser som skiljer sig något åt. En av dessa förskoleklasser hade mycket lek varje dag och i den andra kunde man se viss brist på lek. En av informanterna i förskoleklassen förklarar att leken tar plats efter att de är färdiga med de planerade uppgifterna. En informant från en förskoleklass säger att leken tar stor del av den dagliga verksamheten, där fri lek grundas på ett antal valmöjligheter så som byggvrån, målrummet, dockvrån och pyssel. Flera informanter tar upp vikten av att låta barnen leka ostört längre stunder under dagen. ”Verksamheten skall främja leken” (Lpfö 98, s. 30). Vi anser att leken ska få ta stor plats i verksamheten och att barnen ska ha skall få ha omfattande möjligheter till fri lek, dock måste lärarna ha barnen under uppsyn och kontrollera att ingen far illa.

Som lärare måste man vara medveten om att sin egen inställning till lek smittar av sig på barnen. Vi måste vara bra förebilder som visar att ett lekfullt, kreativt och fantasirikt förhållningssätt i vardagen skapar nya och positiva erfarenheter. Pramling Samuelsson och Sheridan (199) skriver att den vuxnes attityd inför leken är otroligt viktig för barnens syn på leken (s. 84). Detta gav en informant exempel på hur de arbetar med kring matsituationer då de hade döpt om en grönsakssoppa till cowboysoppa. Detta hade resulterat i att barnen ätit mer än tidigare då soppan fått ett roligare namn som gett barnen positivare associationer. Som en informant säger i intervjun så är det viktigt att låta barnen leka även vid maten men under något kontrollerade former. Vi ser positivt på att låta barnen ha en lustfylld matstund där matsituationen blir lustfylld och på deras villkor. Det är ett bra tillfälle att låta barnen konversera då de får utveckla sitt språk och de vuxna kan vara språkliga förebilder.

5.4 Lärarnas arbete med lek

En informant beskriver hur hon arbetar med regellekar där hon kontrollerar lekens syfte som till exempel, *Kom alla mina små kycklingar*. Men hon förklarar också att hon stöttar barnen i den informella leken när de behöver en vuxens stöd när det bland annat gäller konfliktlösning. Lillemyr (1999) skriver att det är viktigt som pedagog att vara engagerad och se, möta, stödja och utmana barnet i den vardagliga verksamheten (s. 256). Vi anser att som lärare är det viktigt att ha ett här-och-nu perspektiv där man ser varje barn och deras behov både i den formella och informella leken. Det kan vara att man bara finns med i bakgrunden om man behövs eller för att man som ledare strukturerar en informell lek, detta innebär inte att man själv går in i leken utan man hjälper barnen att forma leken om den är på väg att upplösas utan att det egentligen är vad barnen vill. En sådan situation uppstår lätt när ett nytt barn vill komma in i leken. Det kan också vara så att en vuxen går in i leken och deltar, då förändras leken till formell form. ”Lika viktigt som att den vuxne ibland ordnar formaliserade lekar och deltar i barnens egna lekar är det att den vuxne ibland låter barnen få leka ifred, när de leker bra och koncentrerat. Den vuxne behöver då bara vara tillgänglig, finnas där som skydd och trygghet” (Knutsdotter Olofsson, 1987, s. 135). Det är viktigt att man som lärare tillgodosör både dessa behov, att kunna se vilken hjälp barnen behöver i leken.

”Inte sällan är vi begränsade i vårt arbete av dåliga lokaler både när det gäller storlek och luft, stora barngrupper, brist på en bra utomhusmiljö, materiel...” (Dahlin m.fl., 2002, s. 180). Flera av informanterna uttrycker att brist på pengar och personal resulterar i för lite tid tillsammans med barnen och avsaknad av ett varierat utbud av material. Detta är en ond cirkel där brist på pengar resulterar i brist på personal och brist på personal beror på brist på pengar. I sin tur leder detta till att barnen i förskolan inte får den uppmärksamhet och det material som lärarna önskar kunna erbjuda dem. En informant beskriver dock hur de efter att ha fått en extra personal kunnat ge barnen mer tid och individuell uppmärksamhet.

5.5 Den informella leken i verksamheten

Pape (2001) beskriver en informell leksituation där barnen leker cirkus. Barnen är mycket engagerade och tillsammans kommer de på nya begrepp som symboliserar en cirkus, till exempel biljetter, clowner och cirkusdirektör (s. 137). Det här är ett bra exempel på hur barn i den informella leken lär av varandras erfarenheter och ordförråd och tränar deras sociala kompetens. Våra informanter tar upp språkutvecklingen i den informella leken som en viktig och stor källa till lärandet. Det är som lärare viktigt att vara medveten om den informella lekens möjligheter till språkutveckling och utveckling i stort. Knutsdotter Oloffson (2003) beskriver vikten av att barnen får leka i förskolan och träna upp sin föreställningsförmåga (s. 75). Det är viktigt för barn att ha en god föreställningsförmåga för att kunna vara delaktiga i leken. Om ett barn har en bra föreställningsförmåga underlättar det för dem att utveckla sin associationsförmåga. En av våra informanter säger att genom leken lär barnen sig att associera, detta är något som hon tycker att de kommer att ha nytta av i allt sitt lärande. Informanten nämner särskilt bildassociationer som en bra förmåga vid lärande, att kunna associera ny kunskap till en bild gör det lättare att minnas. Vi anser att man måste ha förkunskaper och erfarenheter för att sedan kunna associera. ”Förståelse är ett sätt att begripa världen och vi begriper världen på olika sätt beroende på de erfarenheter vi har” (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999, s. 53). Utifrån erfarenheter kan vi sedan associera och på så sätt koppla samman ny kunskap med tidigare kunskap. Därför är det viktigt att lärare ger barnen upplevelser som leder till nya erfarenheter och kunskaper.

5.6 Den formella leken i verksamheten

Tre informanter arbetar med styrd lek där de har ett syfte, exempel på en sådan lek är *Bro bro breja*. Syftet där är att barnen ska få ta del av vårt lekarv och det är ett lekfullt sett att lära, till exempel när de arbetar med ett tema så använder de sig av grupplekar. Lindqvist (2000) beskriver i sin bok hur man genom formell lek och drama kan arbeta på ett lustfyllt sätt där barnen lär och utvecklas tillsammans (s.26-28). Två informanters syfte är att stärka gruppens gemenskap genom att gruppen får arbeta tillsammans på ett lekfullt sätt. Pape (2001) skriver hur viktigt det är att barn i leken får utveckla vänskap. Vänskap grundar sig i leken och därför är det viktigt att leken får ta plats i verksamheten så gruppens vänskaps band kan stärkas.

Två informanter är osäkra på om de jobbar med styrd lek, detta menar vi kan bero på att leken i sig är svår att definiera. Det kan vara svårt att veta vad som anses vara lek och inte, när man som vuxen själv styr den. "Leken är paradoxal. Den går inte att beskriva i enkla termer. Ofta måste den beskrivas i motsatser, som båda är sanna" (Knutsdotter Olofsson, 2003, s. 21). Här beskriver en författare, som är insatt i ämnet, hur svårt det kan vara att sätta ord på och beskriva leken. Det kan vara svårt att hålla isär lekens olika förgreningar men med begreppen formell och informell lek anser vi att det underlättas. Vi tycker att det fortfarande kan vara svårt att beskriva vad lek är. En informant anser ändå att hon arbetar med styrd lek när hon går in i barnens lek och stöttar de som inte får vara med, eftersom det är lättare för barn att inkludera ett nytt barn i leken om en vuxen hjälper det nya barnet att ta en roll i leken. Detta innebär att leken för en stund blir formell men återgår efter att läraren lämnat leken till att bli informell. Pape (2001) beskriver hur man som lärare kan hjälpa det barn som inte får vara med i leken genom att försiktigt lotsa in det i leken genom att man som vuxen själv är med. När detta sedan fungerar så kan man som vuxen diskret dra sig ur för att låta barnen leka själva (s. 151). Vi anser att detta är ett skonsamt sätt att hjälpa ett barn in i en pågående lek, det är viktigt att visa respekt när man stör en lek. I leken kan vuxna lära barnen nya ord och begrepp utan att barnen upplever det som en lärandesituation. I SOU (1997) kan man läsa att det är viktigt att barnen möts av och omges av vuxna språkliga förebilder som underlättar deras språkliga utveckling (s. 45). Alla våra informanter anser att språkutveckling sker i den formella leken, men det är två som arbetar med det medvetet i vardagen genom att i leksituationer föra in nya ord och begrepp. Vi anser att barn lär sig i både den formella och informella leken och det är lärarens uppgift att se till att de båda får stor plats i vardagen, det är dock i den formella leken som läraren kan påverka vad de vill att barnen ska lära sig. Genom att påverka barnen i den formella leken tar barnen med sig sina nya kunskaper till den informella leken där de bearbetar den och gör den till sin egen kunskap. Lillemyr (1999) skriver att den formella leken bör ge näring till den informella leken genom medvetet pedagogiskt arbete (s. 260).

6 SLUTDISKUSSION

I vår slutdiskussion kommer vi att diskutera till att börja med vår metod och sedan kommer en diskussion om vårt resultat.

6.1 Metoddiskussion

Vi börjar med att diskutera hur vi anser att vår metod fungerat under uppsatsen gång och om vårt val av metod varit rätt för uppsatsen.

Vår metod har varit kvalitativ, där vi har gjort fem intervjuer med förskollärare i förskoleklass och förskolan. Vi valde denna metod för att den passar vårt syfte och frågeställning och för att vi ville få en djupare insikt i hur man inom förskola och förskoleklass arbetar med språkutveckling med leken som redskap. Valet av en kvalitativ studie framför en kvantitativ blev då självklar för oss eftersom vi ville få en naturlig kontakt med informanterna där de känner sig bekväma både personligen och tidsmässigt. Vi tror att vi får längre och personligare svar om vi tar oss tiden att sitta ner med informanterna och ställa frågorna själva istället för att skicka ut en enkät där de ska ta sig tid att skriva ner svaren.

Genomförandet av intervjuerna och bearbetandet av dem har gått bra och vi tycker att vi fått svar på våra frågor. När vi började ansåg vi att vi hade kort om tid och eftersom vi inte har någon erfarenhet av att skriva en c-uppsats ville vi vara säkra på att vi skulle kunna genomföra den i tid. Därför valde vi att göra fem intervjuer som vi då kunde granska och fördjupa oss i. Detta är vi nöjda med men om vi hade haft mer tid skulle vi gärna göra fler intervjuer och även observera barnen och lärarna i deras vardagliga miljö. Om vi hade gjort en kvantitativ undersökning baserad på enkäter hade vi visserligen fått ett större urval men de spontana följdfrågorna och svaren hade uteblivit. Men enkätfrågor skulle kunna vara något att överväga till en fortsatt studie, vi anser dock att den även bör innehålla intervjuer då de skulle kunna komplettera varandra.

6.2 Resultatdiskussion

Vi tycker att vi fått flera nyttiga exempel på hur lärarna vi intervjuat arbetar med formell och informell lek. Här nämner vi några som vi tagit lärdom av.

Två informanter nämner vid olika tillfällen att de ibland arbetar med regellekar, detta gör de ofta utomhus och i mindre grupper. Dahlin m.fl. (2002) skriver att det är bra att man leker utomhus eftersom detta skänker hälsa (s. 180). Vi tycker det är viktigt för barnen att vara ute och genom leken motiveras de att röra på sig, genom att göra dessa lekar utomhus finns det gott om utrymme till rörliga lekar. Vi anser att regellekar är en bra del av den formella leken, den bör vara en del av förskolan av flera anledningar. Dels som en av informanterna nämner är det vårt kulturarv som vi som lärare har en skyldighet att föra vidare. Men även för att det är roligt med grupplek som övar samarbete och kommunikation.

Språkpåsar och språklådor var något som flera informanter berättade om hur de använder som en del av arbetet med språkutveckling. Detta tycker vi var mycket intressant och vi vill

använda oss av det i vårt kommande yrkesliv. Det som fångade oss mest var att barnen tillsammans fick skapa berättelsen utifrån figurer och bilder i språkpåsen. Vygotskij anser att lärandet sker i samspel och dialog med andra (Arfwedson, 1992, s. 27). I kommunikationen kring berättelsens utformning tränar barnen samarbete och att lyssna till varandra, de får även här ta del av varandras olika språkerfarenheter och språkkunskaper.

Vi anser att leken inte bör vara en belöning efter en prestation av något slag. Detta diskuterar även Dahlin m.fl. och säger att det är tråkigt när leken blir en utfyllnad mellan lärarstyrda aktiviteter i förskoleklassen (2002, s. 179). Vi upplevde det som att en av våra informanter ibland använder leken som en belöning efter att barnen genomfört sitt arbete. Detta kan göra uppgiften och leken till en negativ upplevelse genom att man graderar leken som roligare än uppgiften. Konsekvensen för detta kan då bli att barnen får en negativ inställning till uppgiften från början om läraren klargör att belöningen kommer som något roligt efteråt, alltså leken. Vi anser att det är viktigt att leken förblir otvungen och spontan för barnen så länge som möjligt, leken bör inte bli en avslutande länk till något prestationskrävande.

Som en av våra informanter säger är ett av lärarens största uppdrag att skapa en lustfylld vardag för barnen. Eftersom barnen lär genom lek är det otroligt viktigt att de vuxna som arbetar med barnen tar tillvara på lekens möjligheter. Flera informanter tar upp vikten av att benämna saker och ting i vardagen för att på så sätt lära barnen nya ord och begrepp men även att vara en språklig förebild. ”Genom att föräldrar och andra personer i omgivningen talar med barnet och bemöter barnets uttryck som uttryck för kommunikation grundläggs ett språkligt självförtroende hos barnet som i sin tur blir en drivkraft för ett fortsatt och successivt lärande av ett rikare och mer korrekt verbalt tal” (SOU, 1997, s. 45-46). Vi vill i vårt kommande yrke arbeta med att stärka barnens språkliga självförtroende och bemöta deras kommunikation på samma respektfulla sätt som alla andra människor, de måste få känna att det de säger är viktigt och att vi lyssnar till dem. I SOU (1997) kan man läsa att det är viktigt att den vuxne är en medskapare till barnens kunskap där den genom att lyssna till och reflektera med barnet så håller man dennes fantasier vid liv och skapar mening i barnets tillvaro (s. 52).

Flera informanter använder måltiderna tillsammans med barnen till lekar inom rimliga gränser för att måltiden ska bli lustfylld och kravlös. Detta kan till exempel vara att ändra namnet på maten för att locka barnen att äta. De sätter också stor vikt vid att hinna samtala med barnen under måltiderna och synliggöra varje barn. En av informanterna säger att det är vid måltiderna som är enda tiden på dagen som hon verkligen hinner uppmärksamma varje barn. Informanten hänvisar till tidsbrist på grund av för lite personal, vi tycker det är bra att hon använder måltiderna för att uppmärksamma varje barn individuellt. Om vi hamnar i samma situation skulle vi försöka uppmärksamma och se några barn varje dag lite extra och försöka få alla i arbetslaget att arbeta på samma sätt för att alla barn under en dag ska få extra uppmärksamhet och bli sedda av någon av lärarna.

Informanterna ser sig som en aktiv del i barnens språkutveckling men beskriver detta på lite olika sätt. En informant förklarade sin del i barnens språkutveckling genom att hon utformade och ändrade miljön i lokalen för att barnens lekar skulle förändras och utvecklas och på så sätt utvecklas även deras språk. Detta tycker vi är en intressant metod för att utveckla barnens språk, även om andra informanter beskrev miljön som en viktig del till barnens lek och

därmed språkutveckling så var det bara en som aktivt i vardagen arbetar med att förändra miljön. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) skriver att miljöns utformning har en stor betydelse för barns lärande genom att miljön ger signaler om vad som förväntas ske, ”Miljön bör vara utformad på ett sådant sätt att barns lärande både underlättas, stimuleras och utmanas” (s. 89). Vi håller med om att miljöns utformning är viktig för barnens lärande men vi tycker inte att man ska styra miljön så mycket att där bara kan förekomma ett visst antal lekar. Miljön ska ha en stor bredd för att leken och lärandet också ska kunna bli så brett som möjligt.

Alla informanter var överens om att språkutvecklingen sker i den informella leken och de satte alla stor vikt på att ge den informella leken stort utrymme i vardagen. Vi fick många positiva reaktioner när vi under intervjun ställde frågor om den informella leken. Flera gav den informella leken stort utrymme att verkligen låta den vara informell, helt utan deras inblandning. Men de sa sig hålla ett vakande öga på barnen för att vara säkra på att leken inte spårar ur eller något barn far illa av leken. Vid sådana tillfällen gick de in och hjälpte barnen att styra om leken eller avsluta den om de ansåg att de behövde göra det. En informant berättar också att hon brukar hjälpa barnen in i leken genom att själv medverka och leka in det nya barnet i leken, för att sedan försiktigt dra sig ur leken och låta barnen leka ostört igen. Pape (2001) beskriver även en sådan situation med ett exempel på hur en vuxen kan hjälpa ett barn in i en lek, den vuxne stannar tills barnet kommit med i leken, sen drar denne sig ur (s. 151). Vi tror att informanten är väl medveten om att sin egen medverkan förändrar leken och därför är hon bara med så länge som det behövs för att leken ska återfå balansen efter att det nya barnet trätt in. Vi tycker att det är ett utmärkt sätt att underlätta både för det nya barnet och för dem som redan leker att få en ny lekkamrat i leken. Formell och informell lek kan gå in i varandra. Detta genom att en lek börjar som formell där en vuxen är med och initierar leken men sen lämnar leken. Barnen får då utveckla leken på egen hand och göra den till sin egen, den övergår då till att vara informell. Självklart kan det från att vara en informell lek gå till formell lek genom att en vuxen kommer in i en pågående lek.

Flera av informanterna sätter stor vikt vid det sociokulturella lärandet som den informella leken är en bidragande faktor till. Där får de lära av varandra genom att lyssna, prata, kompromissa, förhandla och ta del av varandras erfarenheter. Det sociokulturella lärandet erfar vi är en viktig utgångspunkt i dagens förskola och skola.

Vi anser att leken, både den formella och informella, är språkutvecklande om lärarna låter den vara det, vilket vi anser att våra informanter arbetar utifrån. Genom deras medvetna arbete för att låta vardagen i verksamheten grunda sig på lekens potential och möjligheter. Om lärarna utgår från en språkande och öppen miljö där de skapar gemensamma upplevelser för barnen att leka kring så bidrar det till att barnen får goda förutsättningar till ett brett ordförråd där de lär av både de vuxna och varandra. Lindqvist (2000) skriver att för Vygotskij är dialog ett viktigt begrepp för kunskapsinhämtande, ”Inläring sker som en social process, vilket medför att barnet blir delaktig i den gemensamma kulturen och kulturen kan därför sägas vara social” (s. 101). Genom att vara goda språkliga förebilder för barnen anser vi att de får en upplevelse av hur viktigt det är med att ha ett språk och hur de själva kan använda språket i integrering med andra.

Den formella leken är språkutvecklande om lärarna är medvetna om att de är språkliga förebilder och arbetar med det i vardagen i en ständigt pågående process. Både informanter och författare anser att barn lär sig hela tiden. Om man är en medveten lärare som känner sin barngrupp kan läraren i den formella leken utifrån Vygotskijs teori hjälpa barnet framåt i sin närmaste utvecklingszon. Barnet får genom detta ett lustfyllt lärande i den formella leken. Lärarna kan förena lärandet med lekens frivillighet genom medvetna och metodiska val (Lillemyr, 2002, s. 260). Vi anser dock att detta kräver goda kunskaper från lärarens sida för att förena lek och lärande på ett lustfyllt sätt för barnen. Om lärarna däremot inte arbetar aktivt med språkutveckling i vardagen tror vi att barnen ändå kommer utveckla sitt språk men kanske inte i lika stor utsträckning. Vänligen observera att detta är vår hypotes som vi inte har undersökt eller har styrkt med tillförlitliga källor.

Den informella leken är alltid språkutvecklande genom att barnen integrerar med varandra och lär i samspel och utbyte av varandras erfarenheter och språkkunskaper. I leken testar de och prövar nya ord och begrepp som de kommit i kontakt med i sin vardag, här blandas barnens erfarenheter och upplevelser och på så sätt lär de av varandra. Språket är ett viktigt redskap för att förändra, utveckla och föra leken framåt. ”Språkträning blir aktiv i rolleken. När barnen leker låtsaslekar tvingas de att använda det talade språket. De måste uttrycka sig så att andra förstår och de måste förstå vad andra säger” (SOU, 1997, s. 46). Lärarna kan ge barnen redskap i den formella leken som till exempel nya ord, begrepp, historier, berättelser och gemensamma erfarenheter som barnen sedan i sin informella lek kan bygga vidare på och bearbeta och göra till sin egen kunskap. Vi anser att det är viktigt att den informella leken får ta stor plats i verksamhetens vardag eftersom det är där barnen bearbetar sina erfarenheter och bryter ner dem så att de blir förståeliga för dem själva. Det här leder i sin tur till att barnen omvandlar erfarenheterna till sin egen kunskap.

”Ju mer ett barn har sett, hört och upplevt, ju mer det vet och har tillägnat sig, ju större mängd verklighetsmoment det besitter i sin erfarenhet, desto betydelsefullare och produktivare blir dess fantasi...” (Vygotskij, 1995, s. 20).

Med citatet här ovanför vill vi förtydliga hur betydelsefull barnens erfarenheter är för leken och dess utveckling. Även om vi i uppsatsen diskuterar lekens möjligheter till språkutveckling så är vi väl medvetna om att leken utvecklar så mycket mer än bara det. Vi har fått större kunskap och förståelse för lekens möjligheter efter att ha skrivit denna uppsats. I vårt kommande arbete kommer vi att arbeta medvetet med den formella och informella leken som en arena för språkutveckling.

7 FRAMTIDA FORSKNING

Vi ser en brist i forskning inom formell och informell lek. Vi hoppas att fler författare och forskare kommer att fördjupa sig i dessa begrepp och lyfta fram dem i morgondagens forskning. I litteraturen kan vi se att författare har svårt att uttrycka vad lek är därför anser vi att de borde använda begreppen formell och informell lek som förklaringar till lekens potential. Dessa begrepp skulle underlätta för lärarna att sätta ord på sitt arbete och därmed också se skillnader inom leken och dess möjligheter till språkutveckling. Genom att de kan se skillnad på leken kan de förbättra arbetet med den och ha en tydlig pedagogisk tanke med både den formella och informella leken. Vi menar att om lärarna är medvetna om skillnaderna och dess olika innebörder kan de ha ett pedagogiskt förhållningssätt till leken.

Vi saknar framförallt forskning om den informella lekens möjligheter till utveckling, här kan vi se en stor avsaknad i litteraturen. Även om det finns brister inom forskning av den formella leken kan man tyda sig fram till den i litteraturen och på så sätt finna forskning kring den formella leken och dess utvecklingsmöjligheter. Det är desto svårare att leta sig fram i litteraturen vad gäller den informella leken.

REFERENSER

- Arfwedson G. (1992). *Hur och när lär sig elever?*. HLS Förlag: Stockholm
- Dahlin B. Ingelman R. & Dahlin C. (2002). *Besjälade lärande skisser till en fördjupad pedagogik*. Författarna och studentlitteratur: Lund
- Doverborg E. Pramling I. & Qvarsell B. (1987). *Inläring och utveckling barnet förskolan och skolan* (9:e tryckning). Liber AB: Stockholm
- Hangaard Rasmussen T. (1993). *Den vilda leken*. Studentlitteratur: Lund
- Henriksson L. (1987). *Lära i lek och drama*. Bokförlaget Natur och Kultur: Malmö
- Knutsdotter Olofsson B. (1987). *Lek för livet*. HLS Förlag: Stockholm
- Knutsdotter Olofsson B. (2003). *I lekens värld*. Liber AB: Stockholm
- Lillemyr. O.F. (1999). *Lek- Upplevelse- Lärande i förskola och skola*. Liber AB: Stockholm
- Lindh-Munther A. (1989). *Att leka är nödvändigt En antologi om lek*. Liber AB: Stockholm
- Lindqvist G. (2000). *Historia som tema och gestaltning*. Studentlitteratur: Lund
- Lindö R. (2002). *Det gränslösa språkrummet* (andra upplagan). Studentlitteratur: Lund
- Nationalencyklopedin. (1994). Bokförlaget Bra Böcker AB: Brepols, Belgien
- Pape K. (2001). *Socialkompetens i förskolan- att bygga broar mellan teori och praktik*. Liber AB: Stockholm
- I. Pramling Samuelsson & S. Sheridan. (1999). *Lärandets grogrund*. Studentlitteratur: Lund
- Statens Offentliga Utredningar 1997:157 Utbildningsdepartementet (1997). *Att erövra omvärlden förslag till läroplan för förskolan*. [Stockholm:Nordstedts tryckeri AB]
- Stukát S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Studentlitteratur: Lund
- Trost J. (1993). *Kvalitativa intervjuer* (andra upplagan). Studentlitteratur: Lund
- Vygotskij L S. (1934). *Tänkande och språk*. Daidalos AB: Göteborg
- Vygotskij L S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Daidalos AB: Göteborg
- Läraryrket. (2002). *Lärarens handbok*. Läraryrket: Stockholm

Internetadress

www.gulasidorna.se , 2006-11-22, kl. 10.30

www.skolverket.se , Kursplan i svenska, 2006-11-09, kl. 11.15

Bilaga 1

Missivbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hej XX!

Vi heter Maria Hansson, 22 år och Kelly Tengblad, 25 år. Vi har båda läst inriktningarna Barn och ungas uppväxtvillkor, utveckling och lärande 40 poäng, Skapande verksamhet för yngre åldrar 20 poäng och specialiseringen Didaktik med inriktning mot tal- läs- och skrivutveckling 20 poäng. I våra kommande arbetsliv vill vi arbeta inom förskola och förskoleklass.

Vi ska nu skriva vår c-uppsats om språkutveckling i de yngre åldrarna och har som metod valt att intervjua förskolelärare om ämnet. Denna intervju kommer att vara helt anonym, det är endast vi som kommer känna till er identitet när vi bearbetar och analyserar intervjuerna.

Intervjuerna kommer att ta 15-30 minuter och vi kommer att spela in dessa. Om ni inte vill bli inspelade skulle vi vilja att ni hör av er till oss så snart som möjligt.

Kontakta gärna oss om ni har frågor!

Kelly Tengblad mail: xx tel: xx

Maria Hansson mail: xx tel: xx

Vänliga hälsningar

Kelly och Maria

Lärarstuderande

Göteborg

22 november, 2006

Bilaga 2

Intervjufrågor

1. Hur arbetar du med språkutveckling?
- 2a. När under den vardagliga verksamheten anser du att barnen utvecklar sitt språk?
 - b. Hur sker detta?
- 3a. Ser du dig själv som en aktiv del av barnens språkutveckling?
 - b. Hur?
- 4a. Använder ni er av olika metoder/arbetssätt för att utveckla barns språk?
 - b. Vilka?
5. Hur ser du på lek?
6. När sker leken?
7. Hur arbetar du med lek?
8. Anser du att leken är en bidragande faktor till språkutveckling?
- 9a. Arbetar ni med styrd lek där ni kontrollerar lekens syfte?
 - b. Vilket är syftet?
 - c. Varför? (har du/ni det syftet?)
- 10 a. Sker språkutveckling i den fria leken?
 - b. Hur ser du på det?
- 11 a. Sker språkutveckling i den styrda leken?
 - b. Hur ser du på detta?